

FILOZOFIE

De la teologie la exercițiul metafizic

John Duns Scotus
Despre Primul Principiu
Editura Polirom, 2007

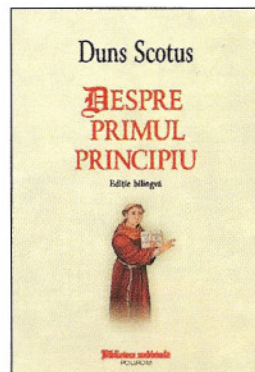
De Primo Principio nu e un text plăcut. Duns Scot nu e Nicolaus Cusanus. Născut în 1265 sau 1266 în Scoția, Scot (sau Scotus) este un filozof medieval beatificat abia în 1993. De ce ar putea fi acest text – bilingv – interesant pentru un intelectual care nu e neapărat specialist în gândirea medievală sau în teologie? Având în vedere – și trebuie subliniată – ariditatea unui stil de inspirație aristotelică, tratatul lui Scotus rămîne însă important din cel puțin două motive: precizarea raportului dintre teologie și metafizică, și o viziune teologică asupra lumii ale cărei consecințe le va explicita modernitatea.

La prima vedere, teologia și gândirea medievală sînt unul și același lucru. Discursul lor îl vizează pe Dumnezeu, iar omul este tematizat în raport cu dogma creștină. Tradiția platoniciană și cea aristotelică, trecute prin filtrul gândirii arabe, continuă, fiecare în parte, să dezvolte o imagine a lumii creștine; cea de-a doua fundamentează metafizica medievală. Metafizicianul medieval se ocupă cu definirea conceptului care aproximează ceea ce studiază teologia: Dumnezeu. Ființa și Dumnezeu nu sînt, din perspectiva modernității care citește textele medievale, două teme distincte. Ființa e în primul rînd Dumnezeu, iar din definiția ființei reiese și demonstrarea existenței lui Dumnezeu. Ariditatea scrierii lui Scotus vine din dorința lui de a fundamenta o știință a ființei care să fie diferită de teologie. Nu e vorba numai de metodă, e vorba mai ales de un stil, cel care, mult mai tîrziu, va fi preluat de așa-numita, astăzi, filozofie analitică. Un stil impersonal și dezafectat, spre deosebire de linia neoplatonică, mistică, acolo unde domină metafora și de unde ni-

ciodată nu dispăre o oarecare polifonie. Dacă este să citim acest text ingenuu, observăm în retorica lui impersonală manifestarea limpede a unei voințe de adevăr tipice omului de știință, modulată de scurte invocări „autobiografice“. Iată un exemplu de indecizie stilistică la începutul paragrafului 24, capitolul III: „Doamne Dumnezeu nostru, tu, care ai zis că ești primul și ultimul, învață-l pe servitorul tău să arate prin rațiune ceea ce credea că mai sigură afirmă, că tu ești prim în ordinea eficienței și a eminenței și ești scopul ultim. Dintre cele șase ordini esențiale expuse mai sus, am dori trei...“. Stilul vădește o ordine a enunțării: adresarea personală către Cel de Sus precumpănește în raport cu enunțul matematic. Raportul se va inversa însă de îndată ce filozofii de mai tîrziu își vor conștientiza tot mai mult condiția de autor (Descartes). Nefiind vorba despre relatarea unor experiențe mistice în care primează contactul afectiv cu un principiu ontologic manifestat la nivel senzorial (voce), metafizicianul ieșit din teolog va ajunge să creadă în absolutul propriei voci, ca fiind cel al propriei rațiuni. Pentru că, dacă prin rațiune poți demonstra ceea ce „*certissima fide tenet*“ (crența cea mai sigură *deține*), la ce bun credea?

Dar mă întorc la metafizica propriu-zisă: Scotus încearcă să demonstreze caracterul univoc al ființei, spre deosebire, de pildă, de tomism, care susține analogia dintre Dumnezeu și ființe (fiinduri). Alexander Baumgarten (autorul notelor) ține să atragă atenția de la bun început că univocitatea ființei nu înseamnă „un panteism“, întrucît Scotus recunoaște transcendența divinului. Totuși, cum altfel decît ca „totalitate“ (termenul lui Lévinas) ar putea fi „conceptualizat“ Dumnezeu și cum altundeva decît la panteism (mă gîndesc la Spinoza) ar fi putut duce acest principiu? Desigur, „ființiatul“ este la Scotus un fel de transcendent: ceea ce ființele, inclusiv cea supremă, dețin în comun și pe baza căreia metafizica poate funcționa. Dar de aici se ajunge la panteism, așa cum de la demonstrarea existenței lui Dumnezeu (*via* Aristotel) se ajunge la inutilitatea lui în funcționarea gândirii.

Alexandru Matei

26,95 lei

ediție bilingvă
traducere din limba latină
și tabel cronologic
de Adrian Cotora

notă introductivă și note
de Alexander Baumgarten

postfață și bibliografie
de Ana Irimescu